

כה סיון-בדר"ח תמוז תשס"ה

ד

יו"ל לש"ק פ' קרח

שכנים א

שלוחין ושותפין ז

לכתוב

מבחר כתיבים ברמב"ם היומי

יהיה חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה. לפיכך קראתי חיבור זה בשם משנה תורה

שבת-קודש, כה סיון

שותפים, שכנים, ושוב שותפים

שכנים פרק ראשון היא: כל שיש ביניהם שותפות בקרקע, וביקש אחד מן השותפין לחלוק. . . כופה את שאר השותפין והולקין עימו.

יש לשאול: למה בחר הרמב"ם להכניס הלכות העוסקות בשותפים כאן, בפתיחת הלי שכנים, ולא במקומם הטבעי – בהלי שלוחין ושותפין (הבאים בהמשך)?

אולם ע"פ הידוע שדברי הרמב"ם טומנים לימודים והוראות בעבודת האדם, יש לומר, אשר בזה רמז הרמב"ם כי שני סוגי "שותפות" יש בעבודתו של יהודי: האחד מקומו קודם עניין השכנות וכהכנה אליו, והשני לאחריו.

על עבודת ההתגברות על יצה"ר אמרו חז"ל: "אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לוי". תחילת עבודתו של כל אחד מישראל היא כביכול ב"שותפות" עם הקב"ה.

לאחר מכן, כאשר מתקדם בעבודתו, נעשית עבודתו יותר ויותר "בכוח עצמו". עתה כבר אין הוא רק "שותף", העבודה נקראת על שמו ממש. אולם, כמו שכנים המקבלים סיוע זה מזה, זוכה אף הוא לסייעתא דשמיא בעבודתו.

ובדרגה הגבוהה ביותר – הביטול שלו לאלקות הוא בדרגה

גבוהה כל-כך, שאיננו נחשב מציאות לעצמו כלל, אלא כביכול חלק מהמציאות דלמעלה, ועד ש"נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית".

(משיחת ש"ס 9 שמות תשמ"ו)

יום ראשון, כו סיון

ריבית ללא הלוואה

פרק רביעי ה"ג: אמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות הבית כדי שיבנה עלייתו על גביו, והוא אינו רוצה – הרי בעל העלייה בונה את הבית כשהיה, ויושב ודר בתוכו עד שיתן לו את כל יציאותיו, ואח"כ יצא ויבנה עלייתו אם רצה.

המגיד משנה מבהיר על אתר כי מעיקר הדין יכול בעל העלייה לכפות את בעל הבית לבנות את ביתו, וההלכה שלפנינו לא באה אלא להעמיד בפני בעל העלייה ברירה נוספת, למקרה שאינו רוצה לכופף את בעל דינו או שאין באפשרותו לעשות זאת.

ע"פ הבהרה זו מסתלקת קושיא חמורה שהקשו התוס' על פרש"י בבבא מציעא (ק"ז, א):

בגמרא שם הובאה דעת ר' יהודה, שבמשך הזמן שבעל העלייה דר בבית עליו לשלם שכירות מלאה לבעל הבית. ופירש



למגורי אדם, יכול בעל הבית לעכב את חבירו מלבנות בפני חלונותיו.

והקשו המפרשים (ראה לחם משנה), למה השמיט כאן הרמב"ם חידוש גדול זה?

ברם, אפשר שהוספה זו אכן טמונה בדברי הרמב"ם, ובהקדמה:

דין זה — שיכול אדם לעכב על חבירו מלבנות מול חלונותיו — נלמד בגמרא ממעשה שהיה, שתכנן אדם לבנות כותל מול חלונותיו של חבירו וביקשו להגביה חלונותיו וכו', ופסק רב חמא שבכוח בעל הבית למנוע בעד האיש להוציא את תכניתו אל הפועל. ולכאורה ניתן להקשות: מאחר ופסק-הדין של רב חמא הוא מקור ההלכה שלפנינו — מנין לנו לרבות אף מחסן עצים ומתבן, שלא הוזכרו כלל במעשה זה?

וצריך לומר, שהגמרא נקטה בפשטות שהסיפור הנ"ל אירע במחסן ולא בבית דירה, וההכרח לדבריה הוא מעצם ההצעה להגביה את החלונות, השייכת בעיקר במחסן — בו הצורך העיקרי הוא שייכנס אור השמש ואין משמעות למיקום החלונות, משא"כ בדירה.

ומעתה נתיישבה קושיית המפרשים, דכיוון שבהלכה שלפנינו הוזכרה ההצעה להגביה החלונות, הרי משתמע ממנה ממילא שמדובר כאן (גם) במחסן.

(הליכות עולם)

יום שלישי, יום הבהיר כח סיון

בקניין או ביוטר

פרק שנים עשר ה"ז: המוכר לנכרי משמתין אותו . . . עד שינהוג הנכרי עם בן המצר שלו בדיני ישראל.

משמעות פסק זה של הרמב"ם היא, שכאשר נכרי קונה שדה — לא חל עליו הדין המפורסם של "בר מצרא", המקנה לשכן זכות קדימה ברכישת השדה.

רש"י את טעם הדבר — שאם בנוסף על חיוב בעל הבית לשלם עבור בניית הבית יקבל בעל העלייה דיור לפרק זמן חנים אין כסף, ייראה הדבר כקבלת ריבית, וכדי למנוע חשש זה צריך בעל העלייה לשלם דמי שכירות לבעל הבית.

והקשו התוס': חשש של ריבית קיים רק כאשר יש הלוואה, ואילו במקרה שלנו לא קיימת כל הלוואה!

[לכאורה ניתן היה לומר, שמאחר ובעל העלייה הוציא מכספו על בניית הבית (עד שישולמו לו הוצאותיו), הרי בכך "הלווה" לבעל הבית את הוצאות הבנייה. אולם התוס' הוכיחו שהוצאות אלו אינן נחשבות כהלוואה].

אך ע"פ הנ"ל יובן: מאחר ועל בעל הבית מוטלת חובה גמורה לבנות את הבית ולאפשר לבעל העלייה לבנות את עלייתו, הרי בינתיים — עד שישלם את החוב — נחשב סכום זה כהלוואה אצלו. ולכן, אם נוסף על חוב זה יזכה בעל העלייה לגור בבית ללא תשלום, ייראה הדבר כקבלת ריבית.

(קצות החושן סי' קטז)

יום שני, כז סיון

המחסן הנסתר

פרק שביעי ה"ה: מי שהיו לו חלונות למטה בכותלו, ובא חבירו לבנות בפניהן ואמר לו "אני אפתח לך חלונות אחרים בכותל זה עצמו למעלה מאלו" — הרי זה מעכב עליו ואומר לו: בעת שתפתח החלונות תרעיד את הכותל ותקלקל אותו. ואפילו אמר לו "אני אסתור כל הכותל ואבנה לך אותו חדש, ואעשה בו חלונות למעלה, ואשכור לך בית שתדור בו עד שיבנה" — יכול לעכב עליו ולומר לו: אין רצוני שאמרח ממקום למקום.

הגמרא (ב"ב ז, א) מוסיפה בהלכה זו פרט נוסף: גם כאשר אין מדובר בדירה אלא במחסן עצים או במתבן, שאינם מיועדים

"דעריבער איז כדאי אז די וואס זיינען שייך לזה זאלן לערנען איין הלכה,
עכ"פ איין פרט, פון דעם שיעור יומי בעיין ופלפול, וכו'"

ולכן הוצרך הרמב"ם להאריך וללמדנו אשר חילוקים אלו אינם נוגעים לענייננו. במקרה שלנו, אם טעה השליח — מתבטלת הרכישה בכל מקרה: בקרקע ובמטלטלין, במכירה ובקנייה.

(ב"ח סי' קפב סק"ה)

יום חמישי, אדר"ח תמוז

המעטה הוא העיקר

פרק שני ה"א: אין הגוי נעשה שליח לדבר מן הדברים שבעולם. . . שנאמר: כן תרימו גם אתם — מה אתם בני ברית, אף שלוחכם בני ברית. והוא הדין לכל התורה כולה.

פסוק זה שמביא הרמב"ם, ממנו לומדים שאין שליחות לנכרי בכל התורה, נכתב בתורה לגבי תרומה. ויש להבין: מאחר ודין זה קיים בכל התורה — מדוע בחרה התורה לכתוב דין זה דווקא לגבי תרומה, ולא באחד משאר העניינים בהם ישנו דין שליחות, כגון גירושין וכיו"ב?

[לגבי גירושין אפשר היה לתרץ, שדין זה לא נכתב שם מאחר ונכרי "איננו בתורת גיטין וקידושין", ואין כל חידוש בכך שאין בכוחו להיות שליח בזה, משא"כ בתרומה, שבה הדין הוא "גוי שתרים — תרומתו תרומה". אלא שעדיין יקשה לשיטת הסוברים שאין תרומת גוי תרומה, כי לשיטתם אין כל עדיפות בתרומה על גירושין בחידוש שבדין זה].

ויש לבאר בזה: דין גירושין (וכיוצא בו) פירושו לא רק מעשה גירושין (כתיבת ונתינת גט), אלא בעיקר — שהבעל מגרש את אשתו, היינו שחשובה כאן זהותו של עושה הפעולה. בתרומה, לעומת זאת, אין כל חשיבות לזהותו של המבצע, והעיקר הוא ה"נפעל" — העובדה שהתרומה אכן הופרשה.

ועפ"ז מובן שאילו הדין שגוי אינו בר שליחות היה נכתב בהלכות גירושין, ניתן היה לחשוב שדווקא בדינים מסוג זה,

ואילו נכרי "ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא". אולם הרמב"ם השמיט טעם זה.

וביאור הדבר — דין בר מצרא אפשר ללמוד בשני אופנים: (א) לבן המצר יש בעלות מסוימת, "קצת קניין", על השדה שבשכנותו, ולכן כאשר בעליה רוצה למכור אותה — עליו להציע אותה לו תחילה; (ב) זהו חיוב על הקונה לנהוג ביושר עם השכן ולתת לו את זכות הקדימה, אולם לשכן עצמו אין כל בעלות על השדה.

מדברי הרמב"ם לעיל משמע כאופן הראשון, שלבן המצר יש קצת קניין בגוף השדה. ולכן נמנע מלהזכיר את דברי הגמרא הללו, שמשמעותם הפשוטה היא שדין בר מצרא אינו אלא הנהגה טובה וישרה המוטלת על בעל השדה ("ועשית הישר והטוב") — שלא כשיטתו.

(לקוטי שיחות זי"ט ואתחנן ג)

יום רביעי, ער"ח תמוז

טעות לעולם חוזרת

שלוחין ושותפין פרק ראשון ה"א: האומר לשלוחו צא ומכור לי קרקע או מטלטלין או קנה לי, הרי זה מוכר ולוקח ועושה שליחותו.

צע"ק, לשם מה האריך הרמב"ם כאן בריבוי פרטים ודוגמאות — "מכור. . . או קנה לי", "קרקע או מטלטלין"?

ויש לומר, שהצורך באריכות זו מתעורר מיד בהלכה הבאה, בה נפסק כי במקרה ששינה השליח משליחותו — חוזר המקח ובטלה השליחות:

בכלל, בדינים אלו של "חזרת המקח" יש מספר חילוקים, ומהם: (א) במטלטלין יכול אדם לטעון ל"אונאה" במחיר החפץ עד שתות [אחד משש מכלל סכום המכירה] [מכירה פי"ב ה"ב-ד]; בקרקע, לעומת זאת, אין דין אונאה כלל (פי"ג ה"ה). (ב) לוקח החפץ יכול לחזור בו רק "עד כדי שיראה לתגר", אולם המוכר חוזר בו לעולם (פי"ב ה"ה-ו).

"זורך דעם וואס מ'איז זיך מתבונן, אז מ'לערנט תורת הוי', ובמילא "פאסט ניט" אז מ'זאל עס לערנען באופן שטחי"

פרק אחד ליום

ספק מן השמים

טומאת צרעת פרק שני ה"ט: ספק שיער לבן קדם, ספק הבהרת קדמה – הרי זה טמא.

הגמרא במסכת בבא מציעא (פו, א) מספרת על מחלוקת שהתקיימה בין הקב"ה ל"מתיבתא דרקיעא" בעניין הספק שלפנינו, "הקב"ה אומר טהור וכולהו מתיבתא דרקיעא אמרי טמא", ובסופו של דבר נקרא רבה בר נחמני להכריע בדיון. יצא מלאך המוות ונטל את נפשו את רבה בהיותו לבדו בשדה, "כי הוה קא ניחא נפשיה אמר טהור טהור" (לכללות הסיפור ראה לקו"ת תוריע כד, ד. לקו"ש ח"ב תוריע א).

וקשה: מדוע פסק הרמב"ם שלא כדברי רבה בר נחמני, שהכריע – כדעת הקב"ה – "טהור"?

בכסף משנה כתב ליישב, דמכיוון שהכרעת רבה היתה בשעת יציאת נשמתו, הרי היא בכלל "תורה לא בשמים היא" ואי אפשר לפסוק על פיה.

אולם לכאורה דבריו תמוהים, דעפ"ז נמצא שכל רב פסק דין בעת יציאת נשמתו – אין דינו דין, וזהו "דבר חדש ותמיה בלי טעם וסברא"!

ונראה לומר שהטעם לכך שדברי רבה בר נחמני נחשבים "תורה מן השמים" הוא אחר לגמרי: בסיפור הגמרא נכתב שנשמתו יצאה בעת שהיה לבדו בשדה, ונשאלת השאלה – מנין ידעו אפוא חכמי ישראל על הכרעתו? ובהכרח לומר שנתגלה להם הדבר ברוח-קודשם וכיו"ב, וא"כ ודאי נחשב הדבר "תורה מן השמים".

(חתם סופר או"ח סי' ר"ח)

בהם זהות המבצע חשובה – אין הגוי יכול להיות שליח; ואילו בדיני תרומה, בהם העיקר הוא הנפגע – עדיין היתה סברא להכשירו. ולכן דייקה התורה וכתבה דין זה בתרומה, להשמיענו שגם כאשר דנים על העשייה עצמה – אין הגוי ראוי לקבלת שם "שליח".

(לקוטי שיחות חל"ג קרח ב)

ערב שבת-קודש, בדר"ח תמוז

שותפים לנצח

פרק חמישי ה"א: אחד מן השותפין או מן המתעסקין שמת בטלה השותפות או העסק, אע"פ שהתנו לזמן קבוע . . וכוזה הורו הגאונים.

הראשונים נחלקו בדין שניים שהתנו שותפות לזמן קבוע, ולאחר מכן ביקש אחד מהם לבטל את השותפות בתוך זמנו. דעת הרמב"ם (ועוד) היא שאינו יכול לחזור בו (לעיל פ"ד ה"ד), אולם כמה ראשונים אחרים סוברים שביטולו לחזור בו.

והנה, מהוראה זו של הגאונים, שכאשר אחד מן השותפים מת בטלה השליחות, מוכח כשיטת הרמב"ם במחלוקת זו. שכן, אם ההלכה היא שהשותף יכול לחזור בו בכל מצב (כשיטת שאר הראשונים) – מהו החידוש בכך שאם מת השותף בטלה השותפות? הרי אפילו אם רצה לבטל את השותפות ולחלק את הנכסים בחייו – רשאי הוא. ומוכרחים אנו לומר כשיטת הרמב"ם, שהמתנה שותפות לזמן קבוע אינו יכול לחזור בו.

(דרישה סי' קעו סקל"ה)

מורה שיעור

שבת קודש: שכנים א"ג
ראשון: ד"ו
שני: ז"ט
שלישי: י"ב
רביעי: יג"ד, שלוחין ושותפין א
חמישי: ב"ד
עש"ק: ה"ז

נדפס

לחיזוק ההתקשרות לנשיאנו
כ"ק אדמו"ר זי"ע